

Budapestre vonatkozó ujságcikk

Osztályozás

92

Szerző: *Wildner Ödön*
Cím: *Goldmarck emlékeiből**Goldmarck Károly*
" " 1922"Forrás: *Világ*
Özp. 1922 VIII. 13
(Hely) (Idő) (Köt. v. füz.) (Oldal)

Személy

Helyszám

Goldmarck emlékeiből

Magyar föld szülte; sorsa, Bécs akkortájt nagyobb zenei fejlettsége elsodorta tőlünk. Művészcsillaga az osztrák nap körül keringett, de fénye szerteáradt a művelt világban, nálunk is diadalmasan ragyogott s mondhatni, tartósabb maradt, mint a külföldön. A *Sába királynője*, első nagystíliú mesterműve, melyet nem mult felül egyik későbbi alkotása sem, ez a szenvedélyes, keleti jellegű muzsika, átmenetjelzője a régi, szoros szerkezetű ária-opera s a Wagner zenedrámája közt, szín- és hangpompájával ma is közkedveltségű.

Igy hát szerzőjének emlékei, melyeket 1910-ben, 80 éves korában fiatalos tollal és humorral kezdett papírra vetni, s melyek — töredékek maradványai — most jelentek meg (Rikola-Verlag), olvasóinknál is érdeklődésre tarthatnak számot. Nyomor és gond sötétlik életpályája kezdetén, siker, mérsékelt jólét, mosolygó friss öregség derül a végén. Magyarország itt is, ott is belejátszik: bölcsőjénél, gyermekkorában, a szabadságharcra, s dicsősége zenitjén.

A kanászfü parittya

Goldmark Károly 1830 május 18-án született Keszthelyen, hol atyja zsidó kántor és községi jegyző volt. Korai emlékei: mikor két-három éves korában a hajdu viszi a községi orvos oltókése alá — akkor még késsel oltották —, s mikor egy kanászfü követ szusza be a fejét. Ezt az emlékjelet, a forradás helyét, mindvégig viselte koponyáján. Négyéves, amikor apját Sopronkeresztúr (Deutsch-Kreuz) választja jegyzőjévé és kántorává: 200 forint fizetéssel. Ez a salláriom s hozzá 12 élő gyermek — ugy kilenc-tíz másik meghalt — nem nyujt valami rózsaszínű kilátást. Am a család összetartott: az idősebb gyermekek gondozták a kisebbeket, reggelente mosdatták, fésülték, azután szabadjára engedték a kis csikókat az etetésig, amely persze elég szükséges lehetett. A kis Károly mégis fölötte boldog volt: nem kinozták — ugymond — iskolákkal s csak később jött rá, hogy ez az iskolázatlanság nem is olyan nagy szerencse: legszebb virágjának, termő éveinek feláldozásával, megfeszített vasszorgalommal tudta csak az elmulasztottakat úgy ahogy pótolni, az autodidaxis nagy ke-

relő utain kellett megszereznie mindazt, amit a rendszeres iskola gondos válogatással a legrövidebb uton ad birtokunkba. 12 éves, mikor egy sógorától írni-olvasni tanul. Addig gond nélkül csatangol, játszik réten, erdőn, fa és szemétdomb tetején.

Művészi debüt-je ebből a korból: falusi lakodalom körül somfordál s az aszalon maradt poharakat ültögeti. Észreveszi, hogy különbözőképp szólnak, aszerint, mennyi ital maradt bennük. Skálát állít össze belőlük s egy botocskával ismert nótákat ver ki rajtuk, környezete nagy álmélkodására. Majd megkapja az első leckét: az egyik templomi kórta, aki a hegedűhöz is konyit valamit, kezébe nyom egy cincogó szerszámot, maga belékezd C-durban egy keringőbe, míg a kis Goldmarknak a mélyebb hurokon az EC-keket és FD-keket kellett játszania. Ha hibázott — elég gyakran — körmöst kapott a vonóval. Egyébként a szigoruan rituális és gondterhelteletü szük körben a művészet leghalkabb hangja se érte. Mégis családlatosak a sors utjai, a kulturátlan kis faluban következett be sorsdöntő élménye.

Nyomor, éhezés

Egy szép, verőfényes vasárnap délelőtt kedvenc helyén, a rekettjeerdőcskében hanyatt feküdt a fűben, belebámult a kék levegőbe és süttette arcát a meleg nappal. Ünnepléses csönd vette körül, csak méhek, bogarak zümmögtek, magasan fenn csattogott a pacsírtahad. Egyszerre csak szelid harangszó csendül meg a távolból s amikor elnémult, hatalmas orgónahang zug föl. Majd megszeliidül, egyesül négy emberhanggal, amely hármas hangzatban énekl a szent misét. Mily mélyen hatoltak ezek a távolságtól eszményített, testetlen édes hangok a muzsikára hajlamos gyermeki fülbe s azon át a nyiladozó szívébe. Sohasem hallott még ilyesmit; a templomba, amelytől távol laktak, sohasem volt szabad belépnie. Első ízben hallotta, érezte a harmónia megrázó hatalmát. „Tudatlanságomban nem birtam számot adni benyomásaimról, ám szemem könnyel telt meg, s még ma is meg-megborzongok, ha erre az első, hatalmas zenei hatásra gondolok. Ebben a percben eldőlt sorsom... muzsikus lettem, s ez — elég különös —

a katolikus szentegyház műve volt.“ Ekkor 12 éves. Kívánságára apja megengedi, hogy hetenként kétszer bebandukoljon Sopronba Eipeldaner hegedűtanárhoz. Két óra gyaloglás oda, kettő vissza. 13 éves korában már nyilvánosan játszik egy egyesületi hangversenyen. Ekkor látja először a „zenei csodaállatot“, a zongorát. 1844-ben Bécsbe kerül, orvosnövendék-bátyja mellé. Minden alsórendű házimunkát neki kell végeznie: fa- és vízfordást, cipő- és ruhatisztítást reggeli, vacsora és szállás fejében. Ebédjét a hét különböző napjain hét jótékony család asztalán ette. De boldog: Jansa, a császári zenekar tagja tanítja hegedűlni, vasárnaponként az udvari kápolna miséin finomítja fülét. Titkon hegedűduettekét komponál, anélkül, hogy összhangtanról, ellenpontról s leghalványabb fogalma volna.

Másfél év után apja kijelenti, hogy nem bírja tovább a havi 24 forint tandíjat; bátyja a közkórházban kap állást és lakást, ahová nem vihetette magával. „Elkezdődött számomra a nyomor, éhezés fölötté szomorú, évekig tartó ideje.“ Egy kamrácskát bérel a Lipótvárosban — ezt bátyja fizeti, ezenkívül ad neki fellelteményéből ölnyi hosszúságú puha hasábokat s a gyermekifju az Alservorstadtból papírba göngyölve cipeli távoli lakásába, a IV. emeletre; maga darabolja föl. Hazuról kap hetenként egy kenyert, egy zsákocskát piritott darát — egy kanállal belöle a forró vízbe: kész a leves —, kap egy huszast (1/3 forintot). Mindezt egy libás ember hozza a frissen mosott fehérneművel együtt; ámha a melegebb időben kimarad a libás ember, elmarad a hazai segítség is. Egyszer apja meglátogatja s tanuja fia egy kínos becsületügyének. Szóváltásba keveredik egy barátjával, aki adósságát sürgeti nála. Kiderül, hogy hallatlan összegekről: 2 krajcarról van szó. „Kölcsonadta neked a pénzt?“ „Nem, hanem egy népkonyhajegyért ígértem neki!“ (A népkonyhajegyvet a Todescó-család ingyen adta mindenkinek, aki kérte, de Goldmark büszkébb volt, semhogy kérte volna.)

Egy ideig csak tovább vegetál oktatás nélkül, s természetesen költ fantáziákat, koncerteket, holott boldog tudatlanságban él harmónia-tudás s a mesterek (Bach, Haydn, Mozart, Beethoven) ismerete nélkül. A divatos virtuózoktól (Bériot, Alard, Vieuxtemps) hallott egyetmást. 17 éves, amikor bátyja ultimátumot szegez elé: tegye le otthon két hó alatt az elemi vizsgálá-

tokat, hogy a technikai iskolába léphessen. Különbön megvonja tőle támogatását. Engedelmeskedik; hazamegy és reggel öt órától éjfélig magol. A zsbárúspiacon vásárolt geometriájából hiányzanak az ábrás tabellák, úgy, hogy minden tételt képzeletből kellett megrajzolni. De azért szerkeszt földmérőszerszámot is. A mérőlánc madzag, a dioptervonalzó egy darab kéregpapiros; a háromlábú asztalkát maga eszközálja, egy olajos üveg lecsapott nyakából kerül ki a vízszintező. S így méri föl a szantókat, a templom tornyának magasságát. „Lehet, hogy ezek a mérések nem voltak fölötté megbízhatók, ám számomra mégis világságot és szemléletességet szereztek.“ S végül kisül a vizsgálaton, hogy minderre semmi szükség sem volt. De a vizsgálat sikerül s ő 1847 ősszel beiratkozik a technikára és a konzervatóriumba. A *Musikverein* karzatáról hallja először Lisztet, a két ifjú Hellmesbergert, a 15 éves Joachimot. Bécsben ekkor csak virtuózkonzertek járták: orchester-, ének- és dalhangversenyek nem. De a tanulók zenekari

cenaias nem könnyű mesterségét. Ugyanígy empirikusan tanulja meg a hangszerelést a zenekar különböző elemeinek megfigyelésével. Ez időtájt kapja meg első komponista-honoráriumát: 3 forintot egy kupléért.

Zongoraóraktól a Sába királynő-jég

1858-ban Pestre költözik és másfél évig zongoratanításból él, szorgalmasan tanul, magában, ellenpont, tanulmányozza Bachot, Beethovent és legyőzi magában a „mendelssohnismust“. De az akkor zenében elég szegény városból 1860-ban újra Bécsbe vonul. Ott operában, hangversenyteremben egyaránt a *bel canto* uralkodik, ezenkívül Liszt az arisztokratikusabb izlésűeknek, éjszakai hangversenyeken. De lassankint fordulat áll be: a császári redoute-teremben Beethoven IX. szimfóniája, Berlioz új orkesztervilága rázza meg a lelkeket; bekövetkezik Schubert újra-felfedezése, bevonul Schumann, Wagner, Volkmann, Ruff, Rubinstein, Brahms, Cornelius.

A szegény magántanító, aki 10 évig hegedű, azután még 15 évig zongoraleckékből tengődik, szikrát fog, egyre komponál, sőt saját kompozícióit külön hangversenyen mutatja be. Quartettjei, Sakuntalanítányja fölébresztik több mértékadó művész és tudós érdeklődését, rokon- vagy ellenszenvét. Jóakarói közt különösen Cornelius, Rubinstein, Lisztet, Ernst Mach-ot emlegeti, míg Brahms, a keményfejű, nem igen szívelte, s a kritikusok közül Speidel és Hanslick rosszakarói voltak.

Egy-két nyilvános siker, s megnyílik az utja. Persze, sokáig csak erkölcsi tekintetben, anyagilag igen nehezen. Am ez is beáll, amidőn 1875 március 13-án a bécsi operában sok évi várakoztatás után színre kerül a *Sába királynője* (1876-ban Budapesten, a Nemzeti Színházban; a zenekart maga Goldmark vezényelte. Nálunk 1897-ben éri meg a 100. előadást, Goldmark személyes vezetésével.) Liszt közbenjárására, tőlünk állami ösztöndíjat is kapott.

További pályája már sima, s így nem ilyen érdekes. Am emlékeit haszonnal forgatja, aki kortársaihoz, a fejlődő zenéhez való viszonyát is behatóbban kívánja megismerni.

Ahol a bölcsője ringott

Mondható-e magyarnak Goldmark? Erre ő maga felel egy őszinte lapon. 1862-ben, 13 évi távollét után, Wiener-Neustadtból hazaszökik a kétóránra fekvő Sopronkereszturra. Belép a házba, hol egykor szeretett szülőivel, testvéreivel élt és játszott. Idegen aszszony fogadja s kérdi, mi járásban van? Minden felelet helyett könnyek tolnak szemébe, árva szót sem bír szólni, kirohan a mezőre, a fűbe veti magát és zokog, mint a gyermek. „Magyar lapok sokszor nemcsak honossági jogomat, hanem a honfiai érzelmeiket is megtagadták tőlem, mert nem beszéltem magyarul és olyan soká élek már a hazán kívül. Igen, 67 éve élek Bécsben, német kultúrforrásokból nevelkedtem tudományomban, művészetben s ebben az értelemben a németiséghez számítom is magam. S szeretem növésem, levésem második hazáját, amelynek mindent köszönhetek, ami vagyok s amit jelentek. Am mindez nem törölte ki belőlem az erős, mélyen gyökerező honfiai érzéseket. Elszáradt, megcsontosodott szívűnek kell lennie annak, akinek nem drága a rög, hol bölcsője ringott, a boldog gyermekkor minden édes emléke. Ilyen értelemben megőriztem a hűséget szülőhazám iránt.“

Wladner Ödön.

gyakorlataiból megismerkedik a nagy mesterekkel, így Beethoven IX. symphoniájával is. Am ezzel az utóbbival furcsa bekonferálás után. A harmónia tanára, Preyer, egyszersmind az intézet igazgatója, így vezeti be a mesterművet: „Kedves ifjak, ne csudálkozzatok tulságosan ezen a darabon; Beethoven akkor már nem volt egészen az eszénél.“ Ime, a hivatalos vélemény 20 évvel Beethoven halála után!

1848-ban passzív szemlélője a márciusi bécsi forradalomnak, míg bátyja a vezérek közé emelkedik. Hazasiét, s májusban már a falusi kaszáshaddal Jelasics ellen vonul a soproni határban, de hátrálni kénytelenek. Ősszel elszegődik első hegedűsnek a soproni színházba. 8 forint volt a havi fizetése: ebből 3 forint a frakkölcsönzés, 3 forint a szoba, 2 forintból aztán éhezhetett, fázhatott kedvére. 1849 nyarára Győrbe kerül, negyedmagával közjáték-hegedűsnek, míg a színház német nyelven magyar tárgy hazafias darabokat játszott, s ő a budavári magyar sebesültek javára hegedült. Junius 28-án bécsi kalábriai kalapjában s kokárdájával elfogják a benyomuló osztrákok, ráfognak, hogy a császárt szidta, s kevés híjja, hogy aryon nem lövik.

1850—51-ben havi 20 forint gáziért a budai vár-színház, nyáron a fedett aréna nyomorult orkeszterének tagja, első hegedűse. Budán egy kollégájával lakik: egy szék s zongora egész butorzatuk, a konyhában, zsupon alszanak, nem háborítatlanul hivataln élősdi vendégektől. A szezonban sokszor reggel 4-ig táncmuzsikát is játszik családokban s megtanul zongorázni is. Egész télen csak burgonyát eszik, még kenyert sem; nyáron turót, nyers uborkával. Csoda-e, hogy végkép elgyöngül, szeme véres, könnyes. Amikor a bécsi kózkórházban kiápolják, azt az utasítást kapja: fürdődjék sokat hideg vízben s táplálkozzék bőségesen. Az előbbi mint jó uszó könnyebben követte, mint az utóbbi.

Most a Carl-Theaterben kap alkalmazást és jókat mulat Carl és Nestroy mókáin. A muzsateplom különben igen vegyes vendégzereplőket látott: hol Peppita táncosné lépett ott föl, hol Miss Ella műlovárnó (akiről kiderült, hogy Emil Mario Vacano regényíróval azonos), hol a híres tragikák és tragikusok: Rachel, Davison és a néger Ira Aldridge, hol Klisnigg majomszínháza.

Goldmark teljes 10 évig majd minden estét a színházban tölt s gyakorlatilag sajátítja el az insz-